

Unohtumaton potilas – se veijari

Työskentelin parikymmentä vuotta sitten, yhteensä 15 antoisaa vuotta, Helsingin Kirurgisen sairaalan eli Wanhan Kirran anestesiaosaston ylilääkärinä. Nautin suuresti työstäni, johon kuului munuais- ja maksansiirtoja, maha- ja leukakirurgiaa sekä siihen aikaan myös thorax- ja verisuonikirurgiaa. Tunnelma leikkaussaleissa oli loistava, ja iloisia väitöskirjaoppilaita pyöri ympärillä. Wanhan Kirran seinät ovat pitäneet sisällään aivan uskomatonta potilaskulttuuria, puhumattakaan lääkäreiden kollegiaalisista menettelytavoista. Vielä nytkin entisten kirkkaiden tavatessa syntyy aivan erityinen yhteys kollegojen ja hoitajien kesken.

Maksansiirrot tehtiin melkein aina öisin Kirran kolmannen kerroksen leikkaussalissa. Aamuvuodelta, suden hetkellä aamun ensimmäinen kymppin raitiovaunu jyristeli ohi. Tärinä vapisutti kodikkaasti rakennusta ja oli merkinä aamun valkenemisesta sekä työrupeaman kallistumisesta loppua kohden.

Ensi tapaaminen

Varsin usein arkisin kotiinlähtöä suunnitellesani sain soiton maksaosastolta: ”Täällä olisi maksansiirtopotilaan leikkauskelpoisuusarvio. Maksakokous on huomenna”. Mikäpä siinä sitten, valkoinen takki niskaan ja menoksi. Eräänä tiistaina 1990-luvun puolivälissä lähempänä kello viittä iltapäivällä kävi jälleen käsky. Lisärepliikki kuului: ”Voisitko tulla heti”.

Juoksin portaat puukenkien korot kopsuen. Kuuden hengen potilashuoneen perällä, muistan paikan vielä elävästi, makasi happinaamari kasvoillaan yli 60-vuotias mies, maksansiirron kohteeksi jo reippaasti senioriluokkaa siihen aikaan. Lempisairaanhoitajattareni (= mielisairaanhoitajattareni, edelleen) kertoi kannustavasti (pilke silmässä), että potilaalle on suunniteltu samassa operaatiossa tehtäväksi myös

munuaisensiirto, koska hänen lapsuudesta asti potemansa interstitiaalfriitti oli loppusuoralla. Maksan oli syönyt sklerosoiva kolangiitti lukuisine märkäisine tulehduksineen.

Potilas oli ollut jo seitsemän vuoden ajan vakavasti sairas. Kolmen viime vuoden aikana hän oli laihtunut 30 kiloa. Maksan synteetikykyä mittaavat arvot olivat olemattomat, samoin myös munuaisfunktion arvot. Elinsiirrot olisivat ainoa hengen pelastava hoito tälle suomalaisen miehen pahinta koronaaritaudin ilmaantumiskäälle elävälle potilaalle. Hengenhädistyksensä vaivaamana hän huohotti happinaamarinsa takana. Varmaankin pleuranestettä, ajattelin. Lihakset oli maksasairaus surkastuttanut, raajat olivat kuin kukkakepit ja valtava askitekseen täyttämä vatsa pullotti kuin nälkiintyneellä biafralaislapsella. Sydänfilmiä ja keuhkokuvaa en uskaltanut edes katsoa.

Hoitajani pyysi minua laittamaan potilaalle laskimokanyylin, jotta hätälääkitykset saataisiin aloitettua. Laskimoiden tila käsivarsissa oli surkeaakin surkeampi. Huitaisin lääkärintakkini lattialle, otin jakkaran alleni ja istuuduinkin tukevasti vain leikkaussalimekko päälläni laskimoita naputtelemaan. Äkkiä potilas alkoi ähkiä naamarinsa takaa. Tajuntaani iski varoitukset elvytysvaarasta. Viimeisillä voimillaan potilas voihkaisi ääni pihisten: RIISU LISÄÄ!

Mielisairaanhoitajattareni rymisti samassa pois huoneesta. Sain kuin sainkin kanyylin loistavasti paikoilleen pidätetyn naurun tyrsähdyksistäni huolimatta. Sairaanhoitajattareni löysin myöhemmin osaston huuhteluhuoneesta sinkkilavuaarin kupeesta naurusta tukehtumisillaan. Maksakokouksessa ilmoitin lyhyesti, että potilas on erinomainen elinsiirtojen kohde samalla tiedostaen kauhusta kankeana, ettei sydänstatusta ollut kartoitettu. Lohdutin itseäni vankkaan intuitioon perustuvalla vakuudella: jos kuolemansairas mies

laskettelee monimielistä kommenttia itseään 20 vuotta nuoremmalle lääkärisnaiselle, mies selviää mistä vain.

Oliko intuitio oikea?

Otin seuraavasta päivystyslistasta mahdollisimman monta maksansiirtoyötä suojellakse- ni kollegoitani tältä tutkimattomalta miinalta. Kyllähän se nalli sopivasti napsahtikin minulle. Maksa ja munuainen tulivat kuin taivaasta sopivan matkan takaa ideaaliselta elinluovut- tajalta. Neljän viikon kuluttua tapaamisestam- me tuo veijaripotilas oli leikkaussalissa tuhdin hoidon ansiosta jo huomattavasti paremmassa kunnossa ja tervehti minua: ”Sieltähän se mi- nun tyttöni tulee!”

2514

Alkuun kaikki sujui leikkauksessa kuten pitikin. Tikkasin poikkeuksellisesti ennakolta ainakin 16 isoa kanyyliä potilaaseeni hänen jo nukkuessaan, en tiedä miksi. Kirurgit aloittivat tutulla isolla viillolla ja ryhtyivät irrottamaan sairasta maksaa. Lukuisten tulehdusten takia se ei ollut todellakaan helppoa. Meni ennä- tykselliset viisi kammottavan pitkää tuntia leikkausalueen imujen laulaessa. Leikkaussali oli täynnä kirurgeja, jotka olivat jääneet aut- tamaan irrotusvaihetta tultuaan siirtoelimien hakumatkalta. Muistan alkuvaiheessa epätoi- voisesti kysyneeni: ”Onko vuodon tyrehtymi- sestä mitään toiveita?” – En saanut vastausta. Leikkausalueen vuoto oli yli 28 litraa, osa siitä hyvin nopeaa, ennen kuin sairas maksa oli saa- tu poistettua.

En muista noista viidestä tunnista muuta kuin ihanan ylimääräisen sairaala-apulaiseni ystävällisen huolestuneen katseen, kun hän auttoi minua puristamaan veripusseja. Kaikki olivat aina talkoissa mukana! Ensimmäisestä kympin raitiovaunusta minulle ei jäänyt havaintoa. Kun uusi virkeä maksa saatiin paikoilleen, leikkausimujen laulu loppui kuin seinään. Hieno merkki, maksa toimi terhakkaasti. Kun uusi munuainen oli kytketty verenkiertoon noiden dramaattisten tuntien jälkeen, se alkoi toimia välittömästi lyhyen hakumatkan ansiosta.

Aamu oli jo pitkällä, kun operaatio oli päätynyt. Uskalsin kelata monitoreja: potilaani oli ollut koko taistelun ajan sinusrytmissä ja sydämen minuuttitilavuus mitä mainioin.

Punasoluja, trombosyyttejä ja jääplasmaa oli mennyt suhteessa 1:1:1, kuten paljon myöhemmissä ohjeistuksissa on painotettu. Kaikkia noita 16 kanyyliä, joita olin tikannut kuin hyttysparvi ihmistä hitaasti virtaavan joen rantalepikossa, oli tarvittu. Intuitioni potilaan leikkauksesta selviämisen suhteen oli osunut oikeaan, mutta en voi suositella sitä elinsiirtoanestesiologien pysyväisohjeeksi.

Potilaalleni oli aloitettu pahimmassa vaiheessa askiteksen hoitoon spironolaktoni. Olenkin aina opettanut, että spironolaktonia (joka on myös sydämen pumppausvoimaa parantava lääke) käyttävää potilasta on vaikea saada hengiltä kovissakaan olosuhteissa ...

Kuinkas sitten kävikään

Jo kolme viikon kuluttua veijaripotilaani käveli minua vastaan Kirran kauniilla viherkasvien koristamalla käytävällä lihakset uuden maksan voimistamina. Arvelin, ettei hän voi muistaa minua. Kuitenkin tuo sinnikäs veijari iski minulle silmää ohi mennessään. Nauroimme ja halusimme. Potilaani maksa ja munuainen toimivat moitteetta. Hän sai seitsemän uutta ja elämäntäyteistä elinvuotta lisää. Potilaamme kävi perheineen useilla ulkomaanmatkoilla ja lähetti kortteja maksansiirtokansliaan. Hänen kohtalokseen osoittautui sittemmin haiman hännän syöpä, jolla ei ole mitään tekemistä kuvattujen tapahtumien kanssa. Siirretty maksa ja munuainen toimivat moitteetta loppuun saakka. Potilaamme elämä päättyi Terhokodissa. Olen varma, että uusine lihaksineen hän iloitsi suuresti uudesta elämästään ja veijaroi myös läheistensä arkea. ■

* * *

Kiitän "mielisairaanhoidajatartani" Soile Moisalaa hienosta yhteistyöstä. Hän jaksoi lohduttaa silloin kun potilaalle ei käynyt yhtä hyvin kuin veijarillemme.

Kiitän myös ystävääni, elinsiirtokoordinaattoria Eero Hartikkaa veijaripotilaan jäljittämisestä ja tuhansista ystävänteoista Kirran vuosien aikana.

LEENA LINDGREN, anestesiologian professori emerita
Helsinki

2515

Roihis

Wanhalla Kirralla vaikutti vuosikymmenet teho-osaston osastonhoitajana Ritva Roiha, ”dosentti Roiha” eli tuttavallisemmin Roihis. Hän oli näitä menneen ajan legendaarisia mitään pelkäämättömiä persoonia.

Tapasin hänet ensi kerran joulukuussa 1986, kun Roihis esitteli uudelle erikoislääkärille valtakuntansa, viisi- ja välillä kuusipaikkaisenkin teho-osaston. Ruskeiden silmien katse oli tutkiva, sekunnin murto-osan suora ja jäi sitten syrjäkareiseksi kuin Linnan Tuntemattoman Rokalla. Pää oli isohko, tukka ohut, luonnonlaitteinen, kaula lyhyt ja jäpittävä, rintavarustus muhkeahko sekä lantio leveä. Raajat olivat polvista ja kyynärtaipeista alaspäin käsittämättömän sirot. Pienet kädet elehtivät vilkkaammin kuin kasvojen mimiikalta olisi odottanut. Välillemme syntyi heti yhteys. Todennäköisesti siitä syystä, että pohjalaasena olen tottunut napittamaan keskustelukumppaniani aina suoraan silmiin. Näin vain luulen.

Roihis hoiti työnsä kunniaakkaasti istuen lasikopissaan, jonka etuosan vaneriseinä peitti näkymän noin 120 sentin korkeudelle. Siellä hän laati työlisterit, kirjoitti varoituksia kansalaisille (joita tuli päivittäin) ja valvoi kaikkea, mitä tehon kolmessa huoneessa tapahtui. Lääkäreiden kanslia jäi Roihiksen selän taakse, eikä hän pystynyt kontrolloimaan siellä tapahtuvaa toimintaa. Katselupaikaltaan Roihis havaitsi kyllä aivan kaiken, mitä teho-osastolla tapahtui.

Sattuipa kerran niin, että teholääkäreillä oli keskiviikkona koulutustilaisuus iltapäivällä kello kaksi. Ritva Roihahan ei voinut sietää lääkäreitten poistumista ennen neljää. Koska koulutustilaisuudesta, jossa eräällä hyväkkäällä oli jopa oma esitelmä, oli unohtunut kertoa Roihikselle, päätettiin yksissä tuumin, että kaikki kolme konttaavat huomaamattomasti Roihiksen lasikopin ikkunan alta.

Konttausjono pääsi onnellisesti jo teho-osaston sisäovelle. Pahaksi onneksi juuri sillä

Wanhalla Kirran teho-osaston osastonhoitaja Ritva Roiha.

kuin rynnäköpanssarivaunu aamuleikkaustiimellysten jälkeen katsomaan potilaitaan teholle. Konttaajat olivat onnistumisestaan niin onnellisia, että suhahtivat panssarivaunulle: ”Shhh! – Päästiin Roihista pakoon!” Kirurgit olivat tukehtua nauruunsa nähdessään konttaavat kollegansa. Rähäkkähän siitä syntyi, mutta lääkärit pääsivät tilaisuuteensa.

Ritva Roiha pystyi päästämään jokaisen hoitajansa, ”tyttönsä”, päivittäin potilaan ääreltä syömään ja menemään korvaavaan rivityöhön, mikä on nykymaailmassa mahdotonta. Kun tytöt kävivät etelänmatkoilla, Roihis oli lentokentällä heitä vastassa. Hoitajien vaihtuvuus teho-osastolla oli todella vähäistä, minkä olisi voinut arvatakin. Täysin mysteeriksi meille lääkäreille on jäänyt Roihiksen ns. omaispuhuttelut, joissa olisin halunnut olla kärpäsenä katossa. Roihis käytti omaisten kohtaamiseen runsaasti aikaa. Puhuttelun jälkeen kaikki maallikot olivat täysin tyytyväisiä, ei lisäkysymyksiä eikä koskaan yhtään valitusta.

Eräänä toukokuuna olin hoitamassa kolmi-
viikkoista kissapoikuetta, josta vireimmän
pennun toin Kirran leikkaussaliin taskussani.
Tuossa iässä silmät juuri auenneena kissanpoi-
kaset ovat valloittavimmillaan. Menin myös
teholle, jossa Roihis täysin päivänselvänä
asiana otti kissanpennun taskustani, mitään
replikkejä ei vaihdettu. Osastolla oli kolme
potilasta hengityskoneessa. Roihis vei pen-
nun kunkin potilaan rintalastan päälle ja piti
potilaille puheen. Kissan vierailu sai potilaissa
aikaan nopean vieroittumisen respiraattorihoi-
dosta. Olimme Roihiksen kanssa ehdottomas-
ti yhtä mieltä siitä, että teho-osastolle pitää
saada oma kissa.

Roihis inhosi elämäntapatipotilaita, ja
hänen silmätikkunaan olivat erityisesti alko-
holipankreatiittipotilaat. Kerrankin heitä oli
yhdessä huoneessa neljä vierekkäin, kaikki
hengityskoneessa. Näille neljälle Roihis piti
kuuluisan viinapuheensa. Sen ytimekäs sano-
ma kuului suurin piirtein näin: ”Jos viina ei
teitä tapa, niin minä tapan”. Olen jäänyt siihen
käsitykseen, että Roihiksen viinasaarna puri.
Erällä alkoholipankreatiittipotilaalla oli neljä
naisystävää. Leidit ilmestyivätkin sattumoisin
yhtä aikaa Wanhan Kirran tehon sisäänmeno-
huoneeseen. Ritva Roiha tuli paikalle tyypilli-
seen tapaansa kädet puuskassa: ”Kuka on rak-
kain? – Rakkain näet pääsee ensimmäiseksi”.
Rakkaimmaksi itsensä luuleva kehtasi mennä
ensimmäisenä.

Suuren ja mahtavan itänaapurin suurlähe-
tystö sijaitsi aivan Wanhan Kirran vieressä.
1980-luvun puolivälissä eräs sikäläinen ”engi-
neer” oli onnistunut hankkimaan vodkatuiver-
ruksessa alkoholipankreatiitin, tappavan tau-
din. ”Engineer” oli kalvakka, kiljukaalainen,
pienehkö alle nelikymmenvuotias herra, jolle
alkoholi oli maistunut liikaa. Kirran kruunaa-
maton kuningas Krister Höckerstedt poisti
häneltä kuolioon ajautuneen haiman, ja herra
”Engineer” vietiin teholle, jossa Roihis oli tie-
tenkin vastassa. Sisään tunkeutui myös peräti

Tuhannes munuaissiirto Suomessa vuonna 1980. Vasemmalta
Börje Kuhlback, Björn Lindström, Ritva Roiha ja Risto Collan.

kaksi tulkkia (KGB:n agenttia), jolloin Roihis
otti kaiken tappavan erityispuuskakäsivarsi-
otteensa ja sanoa tärytti agenteille: ”Ei puhu,
ei karkaa. MENKÄÄ POIS!” Tulkit poistuivat
vähin äänin. Krister Höckerstedt sai sittemmin
kutsun Tehtaankadun lähetystöön 800 kutsu-
vieraan juhliin, koska herra ”Engineer” toipui.

Ystävänä Roihis ei aina ollut kovin innois-
saan uusista hoitomenetelmistä mutta mukau-
tui niihin nirkoisesti havaittuaan ne hyväiksi.
Albumiinidialyysihoidon edut (MARS) hän
oivalsi nopeasti. Minkäänlaista machokulttuu-
ria Roihis ei voinut sietää. Ehkäpä juuri siksi
Wanhan Kirran teho-osasto onkin aina ollut
teholääketieteen kehto. Siinä unohtumatto-
malla Roihiksella on ollut suuri ansio!

Nykyisin hän johtaa taivaallisia teho-osas-
toja varmaankin yhtä jämäkästi kuin Helsingin
Kasarmikadun Wanhalla Kirralla. ■

LEENA LINDGREN, professori emerita
Edesmenneen Ritva Roihan ystävä
Helsinki